

Formandens beretning

Ved årsmødet 2021

Af Elof Westergaard

Biskop, formand for Foreningen for Kirkegårdskultur

Kirkegårdskultur angår os menneskers liv og fællesskab

Begravelseshandlingen giver plads til afsked og det at få sagt ordentligt farvel. Kirkegårdene er betydningsfulde rum, som vi skal tage ordentligt vare på, fordi vi her begraver vores døde.

Vores håndtering af selve begravelseshandlingen og vores indretning og pasning af kirkegården fortæller om den betydning, vi tillægger menneskelivet og det enkelte menneskes historie.

Kirkegårdskultur er således nok erindringskultur, men erindringskultur forstået som mere end vidnesbyrd om fortiden. Kirkegårdskultur fortæller også – og det er vigtigt – om det, der bliver værdsat i samfundet. Kirkegården er således også et spejl af et samfunds værdisæt og fortæller om forståelsen af menneskelivets betydning.

Det skal vi, som har med kirkegårdskultur at gøre, have øje for. I Foreningen for Kirkegårdskultur har vi til opgave at værne om kirkegårdens værdier og udvikling. Det er for os i foreningen vigtigt at være med til at virke for, at kirkegårdens æstetiske og kulturhistoriske værdier bevares og udvikles, men samtidig ligger der også noget vigtigt i de sidste ord i vores formålsbeskrivelse: nemlig det, at vi skal fremme, at kirkegårdene fremtræder som værdige begravelsespladser. Det vil sige steder, hvis tilstedeværelse vi respekter og påskønner, ja forstår som væsentlige for os i vores liv.

Hvad har vi lært af coronaepidemien?

Når det gælder begravelser og kirkegårde, har vi med de vekslende restriktioner på kirkegårdsområdet lært, hvor betydningsfuldt det er at kunne mødes og sige farvel ved en begravelse.

Der er en tid til at leve og en tid til at dø, og det er vigtigt også med en tid til at le og en tid til at græde og sørge. Kirkegårdskultur giver ikke mindst plads til det sidste.

De begrænsede muligheder for deltagelse under coronaen har været hårdt for de pårørende, som ofte har måttet sortere i, hvem der måtte deltage i en begravelse.

Og den har ligeledes været svær for dem, der skulle håndtere situationen, gravere, kirketjenere, præster og bedemænd. De, der har med kirkegårdens daglige drift at gøre, har udvist en høj grad af ansvarlighed og imødekommenhed inden for de regler, som nu har været gældende.

Man har virkelig som ansat stået i et krydspres og måttet tage et dobbelt hensyn.

Vi har på den ene side skullet passe på hinanden ved at holde afstand. Sådan har det været, fordi vi skal passe på hinanden, og det gjaldt også ved begravelserne.

Begravelsen er på den anden side en engangshandling, og det er betydningsfuldt, at man kan deltage. Et dødsfald er sjældent kun et anliggende for den afdødes nærmeste familie. Vi mennesker indgår oftest også i andre fællesskaber, f.eks. i daglige fællesskaber med naboer og venner, ja med dem, vi deler by og vej med.

Der har været mange svære situationer.

Da coronaen kom, vidste vi ikke, hvad vi så ind i. Positivt kan man sige, at vi har kunnet foretage begravelser og bisættelser under hele pandemien med deltagelse af nogle pårørende, men deltagerantallet har været begrænset. Vi kan også sige, at ser vi til andre lande, er der eksempler på lande med hårdere restriktioner end i Danmark.

Vi har også lært, at der har måttet være en overensstemmelse mellem de restriktioner, som har været gældende i kirker og kapeller og så i det øvrige samfund. Hver gang dette forhold er kommet ud af proportion, har der rejst sig ramaskrig og kritik. Sidst denne sommer, hvor der var for langt mellem, hvor mange man måtte samles til f.eks. fodbold og koncerter og så til en begravelse (og det selv om vi i alt fald i kirken har måttet vægte, at der ikke skulle vises coronapas).

En for mig smertelig erfaring gennem coronatiden har så også været den, at kirke og kulturliv og også begravelserne står langt nede i den politiske prioritering. Det er næppe kun tilfældet i Danmark, nej, det gælder i hele den vestlige verden. En mere materialistisk forståelse af menneskelivet er vokset frem i Vesten, og jeg ser en tendens til, at respekten og forståelsen for vores håndtering af de jordiske rester af et menneske bliver vægtet mindre. Det er for mig egentlig allerede signaleret, når kommunerne ofte lægger kirkegården under teknik og miljø-forvaltningen. Dermed signalerer man, at kirkegårde ensidigt handler om formuldning af den menneskelige krop, ja at den menneskelige krop i værste fald er at betragte som affaldsprodukt.

Danskernes forhold til kirkegårde

Det kan godt undre mig, at begravelser og kirkegårde ikke vægtes højere fra politisk hold. For kirkegårde interesserer folk og værdsættes af alle aldre. For nogle måneder siden udkom resultaterne af en stor, kvantitativ befolkningsundersøgelse foretaget i 2020 om religiøsitet og forholdet til folkekirken.¹ Undersøgelsen er også interessant fra en kirkegårds-kulturvinkel. Den viser noget, som de fleste af os godt ved, nemlig at begravelsespraksis har været og fortsat er under stadig forandring i Danmark. Flere ønsker kremering end kistebegravelse, og et større antal end tidligere ønsker også askespredning.

På spørgsmål om, hvor mange af respondenterne, der har været i kontakt med folkekirken gennem de sidste 12 måneder, svarer 56 %, at de har været til dåb, konfirmation, bryllup eller begravelse, og 43 %, at de har besøgt kirkegården ud over til en begravelse. Dykker man længere ned i tallene og ser på de forskellige generationers svar, er det tankevækkende, at selv blandt de adspurgte unge mellem 18 og 23 år har 41 % besøgt kirkegården ud over til begravelse.

På et andet spørgsmål i undersøgelsen om, hvilke aktiviteter respondenterne synes, det er vigtigt for folkekirken at prioritere, har det at vedligeholde kirkegården godt sammen med det at hjælpe syge, gamle og socialt udsatte førsterang. Blandt de 18-23-årige peger 87 % på kirkegården. Og 86 % af alle adspurgte finder det meget vigtigt, at vi værner om vores kirkegårde. (En senere tabel viser, at i de større byer spiller det en lidt mindre rolle end på landet).

Kirkegården er et fælles rum, der er kulturelt mangfoldigt. Foto fra katolsk afsnit, Nordre Kirkegård, Aarhus. Foto: Mette Fauerskov, 2021.

I et kapitel om begravelsespraksis i den samme undersøgelse kan man se, at en større del af befolkningen, knap en fjerdedel, ikke har taget stilling til foretrukket begravelsessted efter bisættelse. Lidt over halvdelen har besluttet, at kirkegården skal være deres sidste hvilested. Men der er også 16 %, som foretrækker at få deres aske spredt over havet eller i udlandet.

Det sidste tal tydeliggør for mig, at vi ikke uden videre kan tage kirkegården for givet som et sted, hvor mennesker ønsker at blive stedt til hvile, og hvor de pårørende finder

det meningsfyldt at begrave deres kære. Vi, som finder kirkegårdene vigtige, er nødt til at fortælle om det særligt betydningsfulde ved vores kirkegårde og betydningen af at ende der.

Værne om og udvikle et betydningsfuldt rum

Foreningen for Kirkegårdskulturs opgave er som sagt både at værne om og udvikle kirkegårdene og kirkegårdskulturen. Men det er samtidig også vigtigt at understrege, hvorfor netop vores kirkegårde er værdige steder at blive begravet.

Værne om kirkegårdens værdier

Hvad angår det første: at bevare det værdifulde ved vores kirkegårdskultur og at værne herom, er det ikke mindst bestyrelsesmedlem Mette Fauerskov, som i disse år går forrest for at fremme forståelsen og betydningen af, at der er gravstrukturer, som er bevaringsværdige. Det er et arbejde, som vi prioriterer.

Vi har haft held med at komme i medierne med dette spørgsmål, ikke mindst gennem Mettes ihærdige arbejde og inddragelse af andre kirkegårdskonsulenter og fagfolk.

Jeg håber, at vi i det kommende år kan arbejde videre ad dette spor, og at det vil medføre en både kirkelig og kommunal bevidsthed om, at der er nogle meget værdifulde anlæg, som vi skal tage vare på, ja som fællesskabet skal tage vare på. Det haster.

Men også gennem det arbejde, som vi i foreningen har fået udført med at digitalisere de gamle årsskrifter, mener jeg, at vi er med til at værne om vores kirkegårde. For de gamle årsskrifter giver et blik for vekslende tiders arbejde med historisk arv og nutid. Ved at dykke ned i det gamle materiale kan vi både blive klogere og måske også inspireres til det arbejde, som er vort. Hvad angår arbejdet med digitaliseringen er det ikke mindst Stine Helweg, Karin Kryger og Anne Kjærsgaard, alle medlemmer af bestyrelsen, som har gjort en stor indsats.

Kirkegårdskulturens udvikling

Hvad angår det andet: udviklingen, så tænker jeg egentlig, at vi alle i kraft af vores forskellige opgaver på kirkegården møder pårørende og mange andre, som gerne vil noget med kirkegården, for hvem den er betydningsfuld.

Værdige begravelsespladser

Hvad angår det sidste: det værdimæssige. Her tænker jeg, at der er behov for, at vi, som har med kirkegårdskultur at gøre, også fortæller om og får udtrykt betydningen af, at begravelsen finder sted på en kirkegård. Sat på spidsen, at begravelsen på kirkegården netop giver en værdig afsked, fordi kirkegården som et unikt rum giver plads til og mulighed for både en erindringskultur, som er personlig, og samtidig er del af et offentligt rum, ja er alle til del. Kirkegården giver plads til både erindringskultur og til, at afdøde kan mindes af andre og flere end dem, som har afdøde i hjertet. Det er vigtigt at have øje for, hvordan danskernes forhold til døden ændrer sig, og hvilke behov der er. Men samtidig er der også en opgave i at turde sige, hvad der har betydning: Det har vores kirkegårde.

Til sidst

Foreningsarbejde og udvalgsarbejde har lidt under coronaen. Vi har som bestyrelsesmedlemmer i coronatiden virket, hvor vi kunne, men vi har samtidig også brug for at få fornyet bestyrelsesarbejdet. Onlinemøder kan noget, men de har også har deres begrænsning. Jeg glæder mig til, at vi i det kommende år kan mødes "rigtigt".

Aktiviteterne i bestyrelsen har dog været mange, og flere større projekter er i gang. Endelig er vi så også i dag i den situation, at vi i bestyrelsen skal sige farvel til flere bestyrelsesmedlemmer. Jeg håber, at I fortsat vil tage del i årsmøder og foreningens aktiviteter, men I har ønsket nu at træde ud.

Hans Mikkelsen, fra Nationalmuseet, har valgt at træde ud, da hans arbejde ikke tilsiger ham muligheden for at være med (på årsmødet bragte Hans Mikkelsen det glædelige budskab, at der nu vil blive ansat flere folk til dette så vigtige område).

Provst Hasse Jørgensen har også valgt at træde ud af bestyrelsen i det forløbne år. Hans arbejde, nu som provst syd for grænsen, levner ikke tid til arbejdet i bestyrelsen. Hasse er medredaktør af en bog om kirken på landet, som lige er udkommet, hvor kirkegården også fylder.²

Den tredje, som vi skal sige tak til i dag, er Charlotte Skibsted, som i mange, mange år har været kirkegårdsrådgiver. Charlotte har et fabelagtigt blik for kirkegårdskultur, en uhyre stor viden og en sikker sans for dette område. Hendes evne til at tale med menighedsråd og nå resultater, hvor både menighedsrådet og kirkegårdsbestyrelsen føler sig set og hørt, og man samtidig har fået skærpet sin sans for de enestående kulturværdier og særlige træk, som er gældende for ens kirkegård, er forbilledlig.

Endelig skal vi også sige tak til Karin Kryger, som efter også en lang årrække og et uendeligt slid med årbøgerne har valgt at takke af. Din historiske viden er uhyre stor, og dit positive og konstruktive virke i bestyrelsen har været med til at gøre bestyrelsesmøderne til en fornøjelse og stor glæde. Du har skrevet så uhyre mange fine artikler, som netop er og fortsat kan være med til at åbne læsernes øjne for, hvilke rigdomme vores kirkegårde rummer. Stor tak.

Noter

1. Jais Poulsen, Astrid Krabbe Trolle, Maiken Friischman Larsen og Bjarke Schönwandt Mortensen, *Religiositet og forholdet til folkekirken 2020. Bog 1 – Kvantitative studier*, Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter, København 2021.
2. Hasse Neldeberg Jørgensen, Per Kristian Madsen og Ingrid Wass (red.), *Herrens Hus, Herrens Have*, Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenter og Nationalmuseet, København 2021.

På Nyborg Assistenskirkegård, hvor der er relativt få gravsteder, er der arbejdet med at tilpasse kirkegården i retning af et mere naturpræget udtryk for at imødekomme ét af nutidens brugerønsker. Fra årsmødet 2021. Foto: Anne Marie Møller.